

Konservatoryum Conservatorium

Başvuru | Submitted 03.03.2026
Revizyon Talebi | Revision Requested 15.05.2026
Son Revizyon | Last Revision Received 05.06.2026
Kabul | Accepted 05.06.2026
Online Yayın | Published Online 10.06.2026

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Türk Halk Müziğinde Dut Sembolü ve Söz-Ezgi İlişkisi

The Mulberry Symbol and the Lyrics-Melody Relationship in Turkish Folk Music

Hüseyin Akalin¹ & Sevilay Gök²

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Serik Atatürk Anadolu Lisesi, Antalya, Türkiye

² Akdeniz Üniversitesi, Antalya Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Antalya, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Türk halk müziğinde dut sembolünün türkü sözleri ve ezgisel yapı içindeki kullanım biçimlerini incelemektedir. Türk halk kültüründe doğa unsurları, duyguların ve toplumsal deneyimlerin aktarımında önemli sembolik işlevler taşımaktadır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı olarak yürütülmüş; veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında sözlerinde dut sembolü bulunan toplam 42 türkü incelenmiş; türküler yöresel dağılım, makam dizileri, ses genişliği, ölçü yapıları ve söz içerikleri bakımından değerlendirilmiştir. Bulgular, dut sembolünün büyük ölçüde aşk ve sevdâ temalarıyla ilişkili olarak kullanıldığını (%85), ayrıca ayrılık, sitem, gurbet ve güzelleme gibi temalar içinde de yer aldığını göstermektedir. Dutun türkü sözlerinde yalnızca bir doğa unsuru olarak değil; suskunluk, bekleyiş, içe dönüklük ve geçicilik gibi anlamları taşıyan sembolik bir unsur olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Ezgisel açıdan Uşşak ve Hüseyni makam dizilerinin, ölçü yapılarında ise 9/8'lik usûlün öne çıktığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak dutun, Türk halk müziğinde söz ve ezgi birlikteliği içinde anlatımı güçlendiren sembolik bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Abstract

This study examines the use of the mulberry symbol in Turkish folk music within the context of folk song lyrics and melodic structure. In Turkish folk culture, elements of nature function as important symbolic components in the expression of emotions and social experiences. The study was conducted within the framework of a qualitative research approach based on document analysis, and the data were evaluated through thematic analysis. A total of 42 folk songs containing references to the mulberry symbol were analyzed in terms of regional distribution, makam structures, vocal range, meter patterns, and lyrical content. The findings indicate that the mulberry symbol is predominantly associated with themes of love and affection (85%), while also appearing in themes such as separation, reproach, homesickness, and praise. The mulberry was found to function not only as a natural element but also as a symbolic expression representing silence, waiting, emotional intensity, and transience. From a musical perspective, Uşşak and Hüseyni makam structures, as well as the 9/8 meter pattern, were found to be prominent. As a result, the mulberry emerges as a symbolic element that strengthens emotional expression through the unity of lyrics and melody in Turkish folk music.

Anahtar Kelimeler Dut sembolü · Türkü sözleri · Türk halk müziği

Keywords Mulberry symbol · Folk song lyrics · Turkish folk music

“ Atıf | Citation: Akalin, H. & Gök, S. (2026). Türk Halk Müziğinde dut sembolü ve söz-ezgi ilişkisi. *Konservatoryum–Conservatorium*, 13(1), 313-330. <https://doi.org/10.26650/CONS2026-1901638>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. ① ②

© 2026. Akalin, H. & Gök, S.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Sevilay Gök sevilaygok@akdeniz.edu.tr

Extended Summary

This study examines the representation of the mulberry symbol in Turkish folk music by considering its relationship with both lyrical content and melodic structure. In Turkish folk culture, elements of nature function not merely as physical entities but as culturally embedded elements through which individual and collective experiences are expressed. Within this framework, the mulberry symbol emerges as a significant cultural element reflecting both everyday life and symbolic expression. Trees have long been associated with concepts such as continuity, fertility, and renewal in Anatolian cultural memory, and these meanings are frequently reflected in oral tradition. Folk songs, which play an important role in transmitting social memory, often incorporate natural elements as symbolic components. In this context, the mulberry appears not only as a botanical reference but also as a cultural symbol carrying emotional and social meanings within the narrative structure of folk songs. The study adopts a qualitative research design. Data were collected through document analysis and evaluated using thematic analysis. Written, visual, and audio sources were examined in order to determine the use of the mulberry symbol in Turkish folk music. The dataset consists of 42 folk songs containing references to the mulberry symbol. Among these, 37 songs belong to the TRT Turkish Folk Music repertoire, while 5 additional examples were identified through audio-visual recordings performed by local artists. The selected songs were analyzed comparatively in terms of regional distribution, makam structures, vocal range, meter patterns, and thematic content. During the analysis process, lyrics were examined to determine thematic contexts, while melodic structures were evaluated through musical notation. The findings indicate that the mulberry symbol is predominantly associated with emotionally centered themes in folk song lyrics. Most of the songs examined are related to themes of love and affection. In addition to this dominant theme, the mulberry also appears in contexts such as separation, reproach, longing, praise, homesickness, and spiritual expression. These findings suggest that the mulberry does not represent a fixed meaning; rather, it reflects different symbolic uses depending on the lyrical context. In some folk songs, the mulberry appears as a direct natural element associated with rural life and everyday culture. In other examples, it functions metaphorically and represents silence, emotional withdrawal, longing, or waiting. Expressions such as “like a nightingale that has eaten mulberries” reflect this symbolic use. Depending on the lyrical context, the sweetness of the fruit may be associated with affection and positive emotions, while the falling of the fruit may evoke transience and separation. These uses demonstrate that the mulberry in Turkish folk songs is not merely a natural element, but also a symbolic expression that strengthens emotional narration. From a musical perspective, the analysis shows that several makam structures appear in folk songs containing the mulberry symbol. Among these, Uşşak and Hüseyinî makam structures are the most frequently encountered. These makam structures are commonly associated with expressive melodic characteristics in Turkish folk music and correspond with the emotional themes observed in the lyrics. In terms of meter and usûl structure, the 9/8 meter is the most frequently used pattern, followed by 2/4 and 4/4 meters. The vocal ranges of the songs generally remain within a moderate melodic span, most commonly around a six-note range, which is consistent with the melodic characteristics of Turkish folk music. The regional distribution demonstrates that the mulberry symbol appears across a wide geographical area within the Turkish folk music repertoire. However, certain regions display higher levels of concentration. In particular, the prominence of Sivas is notable. This situation may be associated with the region’s strong oral tradition and the continuity of the minstrel (âşık) tradition. Additional concentrations are observed in Rumelia and parts of Eastern Anatolia, suggesting that the mulberry symbol is embedded within different regional traditions of folk song production. Overall, the mulberry symbol should be understood not merely as a natural element mentioned in folk songs, but as a symbolic component that strengthens expression within the unity of lyrics and melody. By examining both textual and musical dimensions together, this study contributes to the literature by offering a holistic perspective on the role of natural symbolism in Turkish folk music traditions.

Türk Halk Müziğinde Dut Sembolü ve Söz-Ezgi İlişkisi

Giriş

İnsan ve ağaç arasındaki ilişki, tarih boyunca yalnızca fiziksel ihtiyaçların karşılanmasına dayalı bir bağ olmamış; aynı zamanda kültürel, dinsel ve sembolik anlamlar taşıyan bir yapı hâline gelmiştir. Ağaçlar, insan yaşamında barınma, beslenme ve korunma gibi temel işlevlerin yanında; mitoloji, inanç, sanat ve edebiyat gibi alanlarda da önemli bir yer edinmiştir. Dağ'a (2021: s. 65) göre ağacın yaprak dökmesi, yeniden yeşermesi ve meyve vermesi gibi özellikleri insan yaşamıyla ilişkilendirilmiş; bu nedenle ağaç, ölüm ve yeniden dirilişin sembolü olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, farklı toplumlarda ağaç merkezli inanışların ve mitolojik anlatıların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ağaç, pek çok kültürde yaşamın devamlılığını, üretkenliği, bereketi ve insanın doğayla kurduğu bağı temsil eden önemli sembollerden biri hâline gelmiştir.

Ağaç, birçok kültürde mitolojik anlatıların ve sembollerin merkezinde yer alan önemli unsurlardan biridir. Hayat ağacı motifi; yaşamın sürekliliği, bereket, yeniden doğuş ve insanın evrendeki yeriyle ilişkilendirilmiştir. Yılmaz'a (2012) göre hayat ağacı inancına ilişkin örnekler Mezopotamya'dan Anadolu'ya uzanan geniş bir kültürel çevrede görülmektedir. Türk kültüründe de ağaç, yalnızca fiziksel bir varlık olarak değil; yaşamı, koruyuculuğu ve sürekliliği temsil eden sembolik bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Arslan'a (2014) göre Türk mitolojisindeki ağaç kültünün temelinde hayat ağacı düşüncesi yer almakta; ağaç, üç âlemi birbirine bağlayan kutsal bir unsur olarak kabul edilmektedir. Benzer biçimde Tanyu'ya (1988: s. 458-459) göre İslam kültüründeki Tuba ağacı da huzur, bereket ve ölümsüzlük anlayışıyla ilişkilendirilen semboller arasında yer almaktadır. Bu yönüyle ağaç, farklı kültürlerde yalnızca doğaya ait bir unsur değil; aynı zamanda kültürel ve manevi anlamlar taşıyan sembolik bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğa unsurları yalnızca mitolojik ve dini anlatılarda değil; sanat ve edebiyat alanlarında da sembolik bir anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Türk edebiyatında Yunus Emre ve Karacaoğlan gibi isimler, ağaç imgesini sevgi, yaşam ve insan-doğa ilişkisini ifade eden güçlü bir unsur olarak değerlendirmiştir. Bu yönüyle ağaç, Türk kültüründe hem fiziksel hem de metaforik anlamlar taşıyan önemli bir imge hâline gelmiştir.

Türk kültüründe önemli yere sahip doğa unsurlarından biri de dut sembolüdür. Dut ağacı (Morus), Anadolu'da yaygın olarak yetiştirilen ve farklı kullanım alanlarına sahip önemli bitki türlerinden biridir. Cochran'a (1888: s. 62) göre özellikle Morus alba, Morus multicaulis ve Morus nigra türleri yaygın olarak bilinmektedir. Türkiye'de yetiştirilen dutların büyük bölümünü beyaz dutun oluşturduğu belirtilmektedir (Ercişli, 2004 ve Orhan, 2009). Erdem ve Karadeniz'e (2018) göre dut türleri renk, tat ve yapı bakımından farklı özellikler göstermektedir. Özellikle kara dutun diğer türlere göre daha iri ve sulu bir yapıya sahip olduğu belirtilmektedir.

Dut; meyvesi, yaprağı, kabuğu ve odunuyla farklı alanlarda kullanılan çok yönlü bir bitkidir. Xia vd.'nin (2013: s. 55) çalışmalarında dut meyvesinin özellikle ilaç ve gıda alanlarında değerlendirildiği; Tian vd. (2022: s. 644-645) tarafından ise geleneksel tedavi yöntemlerinde eski dönemlerden itibaren kullanıldığı belirtilmektedir. Anadolu'da dut meyvesi besin kaynağı olarak tüketilmiş; yaprakları ipek böcekçiliğinde temel besin kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca dutun pekmez, pestil ve çeşitli yiyeceklerin üretiminde kullanılması, gündelik yaşam içindeki yerini güçlendirmiştir. Önal'a (2024: s. 4) göre dutun çok yönlü kullanım alanına sahip olması, Anadolu başta olmak üzere farklı coğrafyalarda kültürel açıdan değer verilen bir unsur hâline gelmesinde etkili olmuştur.

Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan süreçte doğayla iç içe bir yaşam sürmüş ve doğa unsurlarına çeşitli anlamlar yüklemiştir. Dut sembolü de bereket, üretkenlik, uzun ömür ve süreklilik gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Ergun'un (2004: s. 238) aktardığına göre geleneksel Türk kültüründe dut ağacı "evin ruhu" olarak değerlendirilmiş ve huzur ile bereketin sembolü kabul edilmiştir. Bu anlayış doğrultusunda evlerin çevresine dut ağacı dikildiği ve ağacın aileyi koruduğuna inanıldığı belirtilmektedir. Şaman inancında ise ağaçlar kutsal kabul edilmiş; çeşitli ritüeller ağaç çevresinde gerçekleştirilmiştir. Dut da bu kutsal yapı içinde koruyucu ve bereket getirici bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Dut, özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Duran'ın (2007: s. 165–166) aktardığı rivayete göre Hacı Bektaş Velî ile ilişkilendirilen yanmış dut ağacı motifi, kutsallık ve manevi koruyuculuk anlayışıyla bağlantılıdır. Rivayete göre Anadolu'ya gönderilen yanmış dut dalı Hacı Bektaş Dergâhı önüne dikilmiş ve kısa sürede büyümüştür. Gürsoy'a (2013: s. 9–10) göre Hacı Bektaş Dergâhı'nda bulunduğu inanılan karadut ağacı günümüzde de ziyaret edilen sembolik alanlardan biri olmayı sürdürmektedir. Bu durum, dutun yalnızca günlük yaşamın bir parçası olmadığını; aynı zamanda inanç ve kültürel hafızada da önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Türk halk kültürü, doğa unsurlarını yalnızca fiziksel varlıklar olarak değil; kültürel belleğin taşıyıcıları olan sembolik yapılar olarak değerlendiren köklü bir geleneğe sahiptir. Bu sembollerin sözlü kültürdeki en önemli taşıyıcılarından biri türkülerdir. Türküler; bireysel ve toplumsal deneyimlerin söz ve ezgi birlikteliği içinde ifade edildiği kültürel ürünlerdir. Vural'a (2012: s. 3) göre türkülerde yer alan motif ve semboller, ait oldukları kültürel yapı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Gök'ün (2022: s. 8) belirttiği üzere dağ, deniz, ova, bitki ve hayvan gibi birçok unsur zamanla motif ve sembol niteliği kazanarak türkülerde konu olmuştur. Bu semboller içinde ağaç, aşk, ayrılık, özlem, umut ve yaşam gibi temalarla birlikte kullanılan önemli anlatım unsurlarından biridir. Türkülerde ağaçların kimi zaman sevgiliye, kimi zaman insan ömrüne, kimi zaman da yaşamın geçiciliğine benzetildiği görülmektedir. Bu durum, doğa ile insan arasındaki ilişkinin türkü anlatılarında güçlü bir sembolik yapı oluşturduğunu göstermektedir. Bu sembolik yapı içinde dut sembolü de Türk halk kültüründe özel bir yere sahiptir. Dut, yalnızca gündelik yaşamda kullanılan bir bitki değil; bereket, süreklilik, sevgi, bekleyiş ve kültürel aidiyet gibi anlamlarla ilişkilendirilen bir sembol olarak da karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da yaygın biçimde yer alması, halkın yaşantısıyla doğrudan ilişki içinde bulunması ve bağlama yapımında kullanılan ağaç türlerinden biri olması, dut sembolünün Türk halk müziği içindeki yerini daha da önemli hâle getirmektedir. Bu nedenle dut sembolünün türkü sözleri içindeki kullanım biçimleri ile ezgisel yapıdaki karşılıklarının birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Türk halk müziğinde doğa unsurları ve çeşitli semboller üzerine farklı çalışmalar bulunmakla birlikte, dut sembolünün söz ve ezgi ilişkisi çerçevesinde bütüncül biçimde ele alındığı sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dut sembolünün yalnızca söz içerikleri bakımından değil; makam dizileri, ses genişliği, ölçü yapıları ve ezgisel özelliklerle birlikte değerlendirilmesi açısından alana katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada dut sembolünün yalnızca sözlerdeki kullanım biçimi değil, aynı zamanda ezgisel yapı içindeki karşılığı da değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemi şu şekilde belirlenmiştir:

"Dut sembolü, Türk halk müziği repertuarında hangi anlamlar çerçevesinde kullanılmakta ve bu kullanım söz ile ezgi yapısında nasıl bir görünüm ortaya koymaktadır?"

Bu temel problem doğrultusunda araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

- Türkü sözlerinde dut sembolü ne sıklıkta yer almaktadır?
- Dut sembolü içeren türkülerin yörelere göre dağılımı nasıldır?
- Dut sembolünün yer aldığı türkülerde hangi makam dizileri kullanılmaktadır?

- Dut sembolü bulunan türkülerin ses genişlikleri nasıl bir dağılım göstermektedir?
- Dut sembolü görülen türkülerde hangi ölçü yapıları öne çıkmaktadır?
- Sözlerinde dut geçen türkülerde hangi temalar işlenmektedir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları, evren/örneklem ve verilerin analizi başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı olarak yürütülmüştür. Doküman incelemesi; yazılı, görsel ve işitsel materyallerin sistematik biçimde incelenmesine imkân tanıyan ve nitel araştırmalarda sıkça kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu yaklaşım, araştırma konusunun farklı kaynaklar üzerinden değerlendirilmesine ve verilerin karşılaştırmalı biçimde ele alınmasına olanak sağlamaktadır (Bowen, 2009; Corbin & Strauss, 2008; Patton, 2014).

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri yazılı, işitsel ve görsel materyaller aracılığıyla elde edilmiştir. Bu kapsamda dut sembolünün farklı alanlardaki kullanımını ortaya koymak amacıyla mitoloji, sanat tarihi, halk edebiyatı, halk bilimi ve Türk halk müziği alanlarına ilişkin yazılı kaynaklar taranmıştır. Türkülerdeki kullanımın belirlenmesine yönelik olarak TRT Müzik Dairesi Türk Halk Müziği Nota Arşivi incelenmiş; ayrıca yerel sanatçılar tarafından seslendirilerek kayıt altına alınmış ses ve video kayıtlarından da yararlanılmıştır. İşitsel veriler, özellikle TRT repertuarı dışında kalan ve yerel icra özelliklerini yansıtan örneklerin belirlenmesi amacıyla değerlendirilmiştir. Bu süreçte türkü sözleri ve notalar birlikte ele alınmış; sözlerinde dut sembolü bulunan türküler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir.

Evren / Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türk halk müziği repertuarında yer alan ve sözlerinde dut sembolü bulunan türküler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda belirlenen 40'ı kırık hava, 2'si uzun hava olmak üzere toplam 42 türkü oluşturmaktadır. Sözlerinde dut sembolü yer alan bu türküler, araştırmanın amacı doğrultusunda örnekleme dâhil edilerek incelenmiştir. İncelenen türkülerin 37'si TRT Türk Halk Müziği Repertuarından, 5'i ise yerel sanatçılar tarafından seslendirilen repertuar dışı kayıtlar arasından belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler tematik analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Bu süreçte Braun ve Clarke'ın (2006) ortaya koyduğu tematik analiz aşamaları esas alınmıştır. Öncelikle veriler ayrıntılı biçimde incelenmiş, ardından başlangıç kodları oluşturulmuştur. Elde edilen kodlar benzerliklerine göre belirli temalar altında toplanmış; tekrar eden örüntüler dikkate alınarak temalar yeniden gözden geçirilmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Temalar belirlenirken türkülerin baskın söz içeriği esas alınmış; aşk-sevda, ayrılık, gurbet ve sitem gibi tekrar eden anlam örüntülerine göre sınıflandırma yapılmıştır. Türkü sözleri tematik açıdan incelenirken ezgisel yapı notalar üzerinden değerlendirilmiş; dut sembolünün söz ve ezgi içindeki kullanım biçimleri birlikte ele alınmıştır. Bu doğrultuda dut sembolünün aşk, ayrılık, özlem, bekleyiş, bereket ve günlük hayat gibi hangi anlam alanları içinde kullanıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca söz içerikleri ile makam dizileri, ses genişliği ve ölçü yapıları arasındaki ilişkiler değerlendirilerek sembolün müzikal yapı içindeki görünümü ortaya konulmuştur. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla kodlama sürecinde

türkü sözleri ve müzikal veriler yeniden incelenmiş, benzer temalara ait örnekler karşılaştırılarak tema adlandırmalarında tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde türkülerin yöresel olarak yaygınlıklarının belirlenmesi, makam dizileri, ses genişlikleri ve ölçü yapılarının değerlendirilmesi, sözlerindeki temaların daha anlaşılır olabilmesi ve kategorize edilebilmesi için kırık hava ve uzun hava formları ayrı ayrı tablolarda sunulmuştur.

Tablo 1

Sözlerinde dut geçen kırık havalar

No	Türkünün Adı	İli/Yöresi/ Kaynağı	Makam dizisi	Ses genişliği	Ölçüsü	Teması/ Türü
1	Ah elmadan, elmadan	Erzincan	Hüseyni	7 ses (La-sol)	2/4	Aşk, seveda
2	Ay bulutta, bulutta	Uşşak	Hüseyni	8 ses (La-la)	4/4	Aşk, seveda
3	Ay bulutta, bulutta	Ankara	Uşşak	5 ses (Sol- re)	2/4 6/4	Aşk, seveda
4	Ben gidersem sazım sen kal dünyada	Sivas	Hüseyni	8 ses (La-la)	2/4	Değiş
5	Beyaz gül kırmızı gül	Kerkük	Uşşak	6 ses (La-fa)	4/4	Aşk, seveda
6	Bizim de sokak mavi yazma bürünür	Isparta	Hüseyni	9 ses (Sol-la)	2/4	Ayrılık
7	Bizim yerler dutludur	Artvin	Hüzzam	7 ses (Sol-fa#)	10/8	Aşk, seveda
8	Derelerin söğüdü	Manisa	Segâh	6 ses (Si-sol)	9/8	Aşk seveda
9	Durnalar dizi, dizi	Adıyaman	Uşşak	5 ses Sol-re	4/4	Aşk, seveda
10	Dut ağacı boyunca	Erzincan	Uşşak	5 ses (Sol-re)	6/8	Aşk, seveda
11	Dut ağacı boyunca	Azerbaycan	Segâh	6 ses (Si-sol)	6/8	Aşk, seveda
12	Dut ağacı dut verir	Afyon	Zavil	9 ses (Sol-la)	9/8	Aşk, seveda
13	Dut ağacı dut verir	Kayseri	Uşşak	4 ses (La-re)	2/4	Aşk, seveda
14	Dut ağacı dut verir	Denizli	Uşşak	6 ses (Sol-mi)	9/8	Aşk, seveda
15	Dut ağacı dut verir	Sivas	Hüseyni	6 ses (La-fa)	12/8	Aşk, seveda
16	Dut ağacı kırıldı	Sivas	Çargâh	5 ses (Do-sol)	12/8	Aşk, seveda
17	Dut dibine yaslanırlar	Gümüşhane	Hüseyni	7 ses (La-sol)	8/8	Methiye, güzelleme

No	Türkünün Adı	İli/Yöresi/ Kaynağı	Makam dizisi	Ses genişliği	Ölçüsü	Teması/ Türü
18	Dut fidanı boyunca	Edirne	Çargâh	4 ses (Do-fa)	9/8	Aşk, sevdâ
19	Dut yedim duttu beni	Tekirdağ	Segâh	6 ses (Si-sol)	9/8	Aşk, sevdâ
20	Evimizin önu Hatice'm	Rumeli	Uşşak	7 ses (Sol-fa)	9/8	Aşk, sevdâ
21	Evlerinin önleri sâri karınca	Balıkesir	Çargâh	3 ses (Do-mi)	5/8	Aşk, sevdâ
22	Evlerinin önu dumanlı dayler	Bilecik	Uşşak	6 ses (Sol-mi)	9/8	Aşk, sevdâ
23	Evlerinin önu iğde dalları	Burdur	Hüseyni	9 ses (Sol-la)	9/8	Aşk, sevdâ
24	Evlerinin önu nane maydanoz	Bursa	Mahur	6 ses (Sol-mi)	4/4	Aşk, sevdâ
25	Havişımızda tut var	Kerkük	Mahur	6 ses (Sol-mi)	10/8	Aşk, sevdâ
26	İndim yârin bahçesine	Rumeli	Gülizar	10 ses (Fa#-la)	14/8 15/8	Aşk, sevdâ
27	İndim yârin bahçesine	Rumeli	Gülizar	8 ses (La-la)	9/8	Aşk, sevdâ
28	Kara duta yaslandım	Sivas	Uşşak	6 ses (Fa#-re)	2/4	Aşk, sevdâ
29	Kara duta yaslandım	Orta Anadolu	Saba Uşşak	6 ses (Sol-mi)	2/4	Aşk, sevdâ
30	Kara dutun dalını	Elâzığ	Rast	5 ses (Sol-re)	10/8	Gurbet
31	Kayadan öküz bakar	Malatya	Uşşak	5 ses (Sol-re)	2/4	Aşk, sevdâ
32	Tarlam kesek değil mi	Muğla	Gülizar	8 ses (Sol-sol)	9/4	Aşk, sevdâ
33	Vardım düştüm ısırganlı koyağa	Sivas	Uşşak	5 ses (La-mi)	6/8	Aşk, sevdâ
34	Vur destiye gümlerin	Bitlis	Uşşak	5 ses (Sol-re)	4/4	Aşk, sevdâ
35	Zerdali çiçeklendi	Muğla	Hüseyni	8 ses (Sol-sol)	9/8	Aşk, sevdâ
36	Amansız sevdâya düştüm düşeli	Söz: Ozan İnci Müzik: Ergün Özmen	Hüseyni	7 ses (La-sol)	7/8	Sitem
37	Dut ağacı boyunca	Azerbaycan	Buselik	9 ses (Mi#-fa)	4/4	Aşk, sevdâ
38	Dut ağacı zeybeği	Ege/ Aydın	Acemkürdi	8 ses (La-la)	9/8	Sözsüz
39	Elâzığ üstü Harput	Harput/	Hüseyni	12 ses	4/4	Methiye,

No	Türkünün Adı	İli/Yöresi/ Kaynağı	Makam dizisi	Ses genişliği	Ölçüsü	Teması/ Türü
40	Gözlerinde ışık yok Veyssel babamız	Elâzığ Söz/Müzik Ünal Örtorun	Buselik	(Re-la) 6 ses (La-fa)	7/8	güzelleme Methiye, güzelleme

Sözlerinde dut geçen kırık hava formundaki türkülerdeki temaların daha net anlaşılabilmesi için ilgili kesitler Tablo 1'teki sıralamaya göre Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Sözlerinde dut geçen kırık havaların ilgili kesitleri

1	Türkü Adı: Ah Elmadan Elmadan Bayırda Dut Dizildi Dalı Üzümlü Üzümdü Gören Maşallah Desin Oynayanlar Dizildi	2	Türkü Adı: Ay Bulutta Bulutta Ay Bulutta Bulut Ta Mendilim Kaldı Dutta Geleceksen Gel Gayri Daha Gönlüm Umutta
3	Türkü Adı: Ay Bulutta Bulutta Ay Bulutta Bulutta Mendilim Kaldı Dutta Kalırsa Varsın Kalsın Yenisi Var Sandıkta	4	Türkü Adı: Ben Gidersem Sazım Sen Kal Dünyada Bahçede Dut İken Bilmezdim Sazı Bülbül Konar Mıydı Dalına Bazı Hangi Kuştan Aldın Sen Bu Avazı Söyle Doğrusunu Gel İnkâr Etme
5	Türkü Adı: Beyaz Gül Kırmızı Gül Kapımın Önü Dutdu Dutun Altı Bulutdu Gözel Çok Gelip Geçme Komşularımız Mutasıptı	6	Türkü Adı: Bizim De Sokak Mavi De Yazma Bürünür Evlerinin Önü De Duttur Geçilmez (Suna Boylum Aman Geçilmez) Dutun Da Yaprakları Da Sıktır Seçilmez (Suna Boylum Aman Seçilmez) Bu Çorbalar Da Ağı Olmuş İçilmez (Kara Gözlüm Aman İçilmez)
7	Türkü Adı: Bizim Yerler Dutludur Bizim Yerler Dutludur Dibi Çimen Otludur Kurban Olduğum Allah El Oğlu Ne Dertlidir	8	Türkü Adı: Derelerin Söğüdü Ay Buluta Buluta Mendil Serdim Akduta İkimiz Bir Ölelim Çift Koyunlar Tabuta
9	Türkü Adı: Durnalar Dizi Dizi Dut Ağacı Burulur Dibinde Su Durulur Eller Dilan Dedikçe Benim Boynum Burulur	10	Türkü Adı: Dut Ağacı Boyunca Dut Ağacı Boyunca Dut Yemedim Doyunca Ağzım Dilim Kurudu Yar Demedim Doyunca
11	Türkü Adı: Dut Ağacı Boyunca Dut Ağacı Boyunca Dut Yemedim Doyunca Yari Halvette Gördüm Danışmadım Doyunca	12	Türkü Adı: Dut Ağacı Dut Verir Dut Ağacı Dut Verir Yaprağını Gıt Verir Bu Gençlikte Yar Sevmek Güzellere Dat Verir
13	Türkü Adı: Dut Ağacı Dut Verir Dut Ağacı Merdivan (Nazlı Yar) Dibinde Durdum Divan (Nazlı Yar) Beni Yardan Ayıran (Nazlı Yar) Ne Din Bulsun Ne İman (Nazlı Yar)	14	Türkü Adı: Dut Ağacı Dut Verir Dut Ağacı Dut Verir Yaprağını Gıt Verir Bu Gençlikte Yar Sevmek Güzellere Dat Verir

15	Türkü Adı: Dut Ağacı Dut Verir Dutun Yapağı İnce Ölürüm Görmeyince) Ben Yarime Gül Demem Düşmanlar Ölmeyince	16	Türkü Adı: Dut Ağacı Kırıldı Dut Ağacı Kırıldı Dibine Su Duruldu Ne Bahtılı Şu Gıza Sevdiğine Verildi
17	Türkü Adı: Dut Dibine Yaslanırlar Dut Dibine Yaslanırlar Çise Vurur İslanırlar Elma ile Beslenirler Gümüşhane Güzelleri	18	Türkü Adı: Dut Fidanı Boyunca Dut Fidanı Boyunca (Vay Vay) Dut Yemedim Doyunca (Vay Vay) Ağzım Dilim Kurusun (Vay Vay) Yar Demedim Doyunca (Vay Vay)
19	Türkü Adı: Dut Yedim Duttu Beni Dut Yedim Duttu Beni Tuttu Uyuttu Beni Ne Hayırsız Yar İmiş Gitti Unuttu Beni	20	Türkü Adı: Evimizin Önü Hatice'm Evimizin Önü Hatice'm Duttur Geçilmez Aman Yar Aman Dudun Yaprakları Sıktır Seçilmez Anadan Geçilir Hatice'm Yardan Geçilmez Aman Yar Aman
21	Türkü Adı: Evlerinin Önleri Sarı Karınca Evlerinin Önleri Duttur Geçilmez (Anam Duttur Geçilmez) Dudun Yaprakları Sıktır Seçilmez (Anam Sıktır Seçilmez)	22	Türkü Adı: Evlerinin Önü Dumanlı Dayler Evlerinin Önü De (A Cicim) Duttur Geçilmez (Aman Yar Aman) Dudun Yaprakları Sıktır Seçilmez (Aman) Anadan Geçilir Yardan Geçilmez (Aman Aman Yar Aman)
23	Türkü Adı: Evlerinin Önü İğde Dalları Evlerinin Önü Duttur Sökülmez Dudun Yaprakları (Aman) Sıktır Seçilmez Anadan Geçilir Yardan Geçilmez	24	Türkü Adı: Evlerinin Önü Nane Maydanaz Evlerinin Önü Duttur Geçilmez O Dutun Yapağı Sıktır Seçilmez Anadan Geçilir Yardan Geçilmez
25	Türkü Adı: Havişımızda Tut Var Havişımızda Tut Var Tut Üstünde Bulut Var (Gözel) Oğlan Çok Burdan Geçme Konşımızda Hesüt Var	26	Türkü Adı: İndim Yârin Bahçesine İndim Yârin Bahçesine Kara Dut Parmak Gibi Kaldır Yârim Yaşmağını Ak Gerdan Kaymak Gibi
27	Türkü Adı: İndim Yârin Bahçesine İndim Yârin Bahçesine (Aman) Kara Dut Parmak Gibi (Of Aman Aman) Sıyrdım Yaşmağın Baktım (Aman) Al Yanak Kaymak Gibi	28	Türkü Adı: Kara Duta Yaslandım Kara Duta Yaslandım Yağmur Yağdı İslandım Kınamayın Ahbaplar Şeker ile Beslendim (Vay)
29	Türkü Adı: Kara Duta Yaslandım Kara Duta Yaslandım (Ah Leylim) (Emmoğlu) Yağmur Yağdı İslandım (Dayımoğlu) Yeni De Çıkış Hamamdan (Ah Leylim) (Emmoğlu) Rengini Güller Kiskandı Dayımoğlu	30	Türkü Adı: Karadutun Dalını Karadutun Dalını (Oy Oy) Eritirler Balını (Sabredemem Ben) Gel Sana Öğreteyim (Oy Oy) Hovardalık Yolunu (Sabredemem Ben)
31	Türkü Adı: Kayadan Öküz Bakar Dut Dibinde Kaynar Su (Lemişo) İçilmez Köpüğünden (Lemişo) Ben Yârimi Tanırım (Lemişo) Kınalı Topuğundan (Lemişo) Lemişo Lemişo Her Meyvadan Yemiş O	32	Türkü Adı: Tarlam Kesek Deyil mi Karadut Parmak Gibi Kız Yüzün Kaymak Gibi Beni De Yardan Ayıran Yıkılsın Kavak Gibi
33	Türkü Adı: Vardım Düştüm Isırganlı Koyağa Kara Dutun Var Bir Yapağı İnce Dillerim Tutulur Yâri Görünce Giyinmiş Kuşanmış Boylu Boyunca	34	Türkü Adı: Vur Destiye Gümlesin Dut Ağacı Burmalı Gölgesinde Durmalı

		İki Yar Sevenleri Hançer ile Vurmali	
35	Türkü Adı: Zerdali Çiçeklendi Dut Ağacı Değilem Dut Yerine Yeyilem Salın Da Boyun Göreyim Can Alıcı Değilem	36	Türkü Adı: Amansız Sevdaya Düşüm Düşeli Baykuşlar Tünedi Seveda Dağıma Dut Yemiş Bülbülüm Konmaz Bağıma Dört Mevsim Rüzgardın Solum Sağıma Kuru Yaprak Gibi Savruldu Gönlüm
37	Türkü Adı: Dut Ağacı Boyunca Dut Ağacı Boyunca Dut Yemedim Doyunca Yâri Halvette Gördüm Danışmadım Doyunca	38	Türkü Adı: Dut Ağacı Zeybeği Sözleri bulunmamaktadır. Enstrümantal bir eserdir.
39	Türkü Adı: Elâzığ Üstü Harput üstüne Elâzığ Üstü Harput Pestil Orcik Karadut Üç Beş Güne Dönmezsem Sen Artık Beni Unut	40	Türkü Adı: Gözlerinde Işık Yok Veysel Babamız Aşk ile Sarılıp Duttan Sazıyla Nasihat Ederdi Tamburasıyla Hiçbir Gönül Kırmadan Ömür Yolunda Bir Çınardı Aşık Veysel Babamız Ruşen dil Aşık Veysel Babamız

Tablo 3*Dut sembolünün kullanıldığı uzun havalar*

	Türkünün Adı	İli/Yöresi/ Kaynağı	Makam Dizisi	Ses Genişliği	Ölçüsü	Teması
1	Akşamdan mı Geçtin Kayalık özü	Kırıkkale	Kürdi	10 ses (La-do)	-	Aşk, seveda
2	Bağlarına Vardım Bağlar Bozulmuş	Arguvan	Uşşak	-	-	Aşk, seveda

Dut sembolünün kullanıldığı uzun hava formundaki türkülerin sözlerindeki temaların daha net anlaşılabilmesi için ilgili kesitler Tablo 3’deki sıralamaya göre Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4*Dut sembolünün kullanıldığı uzun havalar*

1	Türkü Adı: Akşamdan mı Geçtin Kayalık Özü	Aman Kavağın Dibinde de Beni Bastılar Tüfeğimi Gara Duta Astılar Garaçamı da Mahir İçin Kestiler
2	Türkü Adı: Bağlarına Vardım Bağlar Bozulmuş	Bağlarına Vardım Armutlu Dutlu Sultanın Geydiği Gareli Gutnu Mahkemeye Girdim Kalbim Umutlu Ver Elini Burdan Gidek Aslanım

Türkü Sözlerinde Dut Sembolünün Kullanım Sıklığı

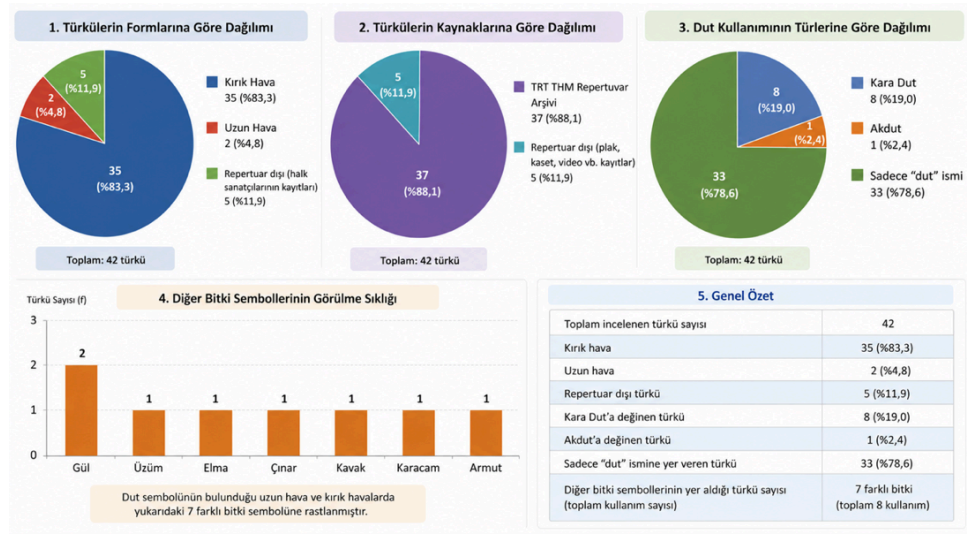
TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında yer alan ve sözlerinde dut bulunan 37 türkü tespit edilmiştir. Bunun yanında repertuar arşivine kayıtlı olmayıp halk sanatçıları tarafından plak, kaset, video vb. kayıtlarla günümüze ulaşan ve halk arasında bilinen 5 türkü de araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Böylece araştırma kapsamında 37’si TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında yer alan, 5’i ise repertuar dışı kaynaklardan belirlenen toplam 42 türkü incelenmiştir. İncelenen türkülerin 40’ı (%95) kırık hava, 2’si (%5) ise uzun hava niteliğindedir. Türkülerde dutun türleri olan “kara dut” ifadesine 8 (%19) örnekte, “akdut” ifadesine ise yalnızca 1 (%2) örnekte rastlanmıştır. Geriye kalan 33 (%79) türküde ise doğrudan “dut” sözcüğü kullanılmıştır.

Bu durum, türkü sözlerinde dutun çoğunlukla belirli bir tür üzerinden değil; genel ve sembolik bir doğa unsuru olarak ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte “kara dut” kullanımının daha yoğun olması, halk kültüründe kara dutun renk, tat ve çağrışım bakımından daha güçlü bir sembolik karşılığa sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Dut sembolünün yer aldığı kırık hava ve uzun havalarda; gül (2), üzüm (1), elma (1), çınar (1), kavak (2), karaçam (1) ve armut (1) olmak üzere toplam 7 farklı bitki unsuruna daha rastlanmıştır. Bu durum, türkü sözlerinde doğa unsurlarının çoğu zaman birlikte kullanıldığını ve anlatımın yalnızca tek bir sembol etrafında değil; birbiriyle ilişkili doğa imgeleri üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Özellikle gül, elma ve üzüm gibi unsurların aşk ve güzellik anlatımlarıyla birlikte yer alması, dut sembolünün de benzer duygusal bağlamlar içinde değerlendirildiğini düşündürmektedir.

Şekil 1

İncelenen türkülerin form, kaynak ve dut kullanımına göre dağılımı

Dut Sembolü İçeren Türkülerin Yöreleri

Türkü sözlerinde dut sözcüğü bulunan kırık havaların; Sivas (5, %13), Rumeli (3, %8), Erzincan (2, %5), Kerkük (2, %5), Azerbaycan (2, %5), Elâzığ (2, %5), Muğla (2, %5), Uşşak (1, %3), Ankara (1, %3), Isparta (1, %3), Artvin (1, %3), Manisa (1, %3), Adıyaman (1, %3), Afyon (1, %3), Kayseri (1, %3), Denizli (1, %3), Gümüşhane (1, %3), Edirne (1, %3), Tekirdağ (1, %3), Balıkesir (1, %3), Bilecik (1, %3), Burdur (1, %3), Bursa (1, %3), Orta Anadolu (1, %3), Aydın (1, %3), Malatya (1, %3) ve Bitlis (1, %3) yörelerine ait olduğu görülmektedir. Uzun hava formundaki örnekler ise Kırıkkale (1, %3) ve Malatya/Arguvan (1, %3) yörelerinde tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler, dut sembolünün Türk halk müziğinde tek bir bölgeyle sınırlı kalmadığını; Anadolu'nun farklı coğrafyalarında kullanılan yaygın bir anlatım unsuru olduğunu göstermektedir. Kırık havaların hemen hemen bütün bölgelere yayılan bir dağılım göstermesi, dut sembolünün gündelik yaşam ve sözlü kültür içindeki yaygın kullanımına işaret etmektedir. Uzun havaların ise daha çok İç Anadolu ve Doğu Anadolu çevresinde görülmesi, bu bölgelerdeki uzun hava geleneğiyle ilişkilendirilebilir.

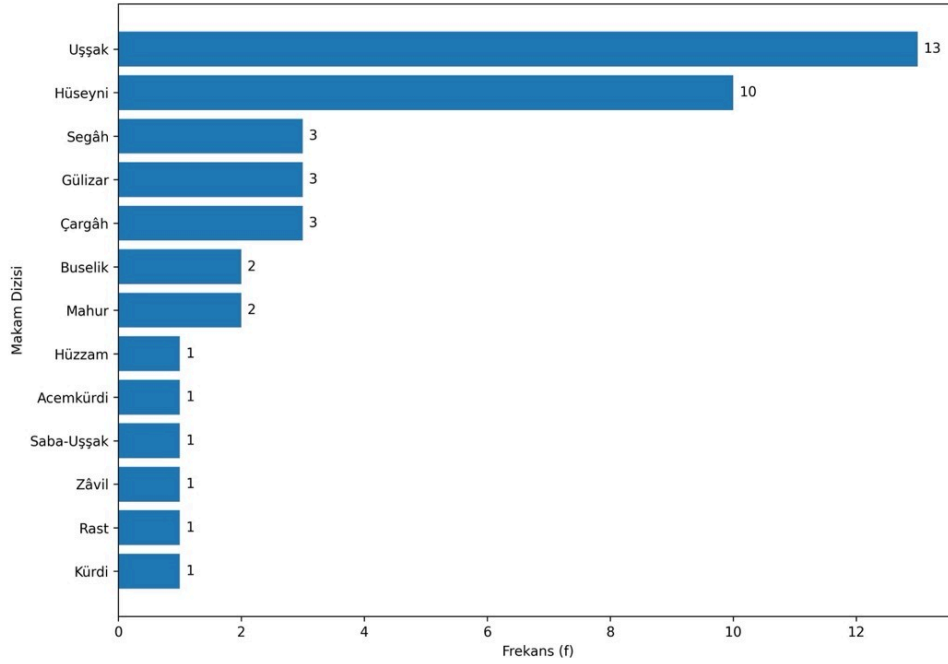
Şekil 2*Dut sembolü içeren türkülerin yöresel dağılımı*

Yöresel yoğunluk bakımından en dikkat çekici merkezin Sivas olduğu görülmektedir (5 türkü, %13). Sivas'ı Rumeli (3 türkü, %8) ile Erzincan, Kerkük, Azerbaycan, Elâzığ ve Muğla (2'şer türkü, %5) yöreleri izlemektedir. Özellikle Sivas ve çevresinde gözlenen bu yoğunluk, bölgenin güçlü sözlü kültür yapısı ve âşıklık geleneğiyle ilişkilendirilebilir. Nitekim Sivas yöresi, uzun yıllardır süregelen âşıklık geleneği ve halk şiiri üretimi bakımından Türk halk müziğinin önemli kültürel merkezlerinden biri olarak bilinmektedir. Âşık Veysel, Âşık Ruhsati, Muhlis Akarsu ve Âşık Ali İzzet Özkan gibi birçok halk ozanının bu kültürel çevre içinde yetişmiş olması, yöredeki türkü üretiminin zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanında Rumeli, Kerkük ve Azerbaycan gibi Anadolu dışındaki kültürel çevrelerde de dut sembolüne rastlanması, bu kullanımın yalnızca belirli bir yöreye ait olmadığını göstermektedir. Dutun farklı coğrafyalarda benzer anlatım biçimleri içinde yer alması, doğa unsurlarının Türk halk kültüründe ortak bir anlatım unsuru olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

Dut Sembolünün Yer Aldığı Türkülerin Makam Dizileri

Dut sembolünün görüldüğü kırık havaların 12, uzun havaların ise 2 farklı makam dizisiyle benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. İncelenen türküler birlikte değerlendirildiğinde; Uşşak (f:13, %31), Hüseyinî (f:10, %24), Segâh (f:3, %7), Gülizar (f:3, %7), Çargâh (f:3, %7), Buselik (f:2, %5), Mahur (f:2, %5), Hüzam (f:1, %3), Acemkürdi (f:1, %3), Saba-Uşşak (f:1, %2), Zâvil (f:1, %2), Rast (f:1, %2) ve Kürdi (f:1, %2) makam dizilerinin kullanıldığı görülmektedir.¹

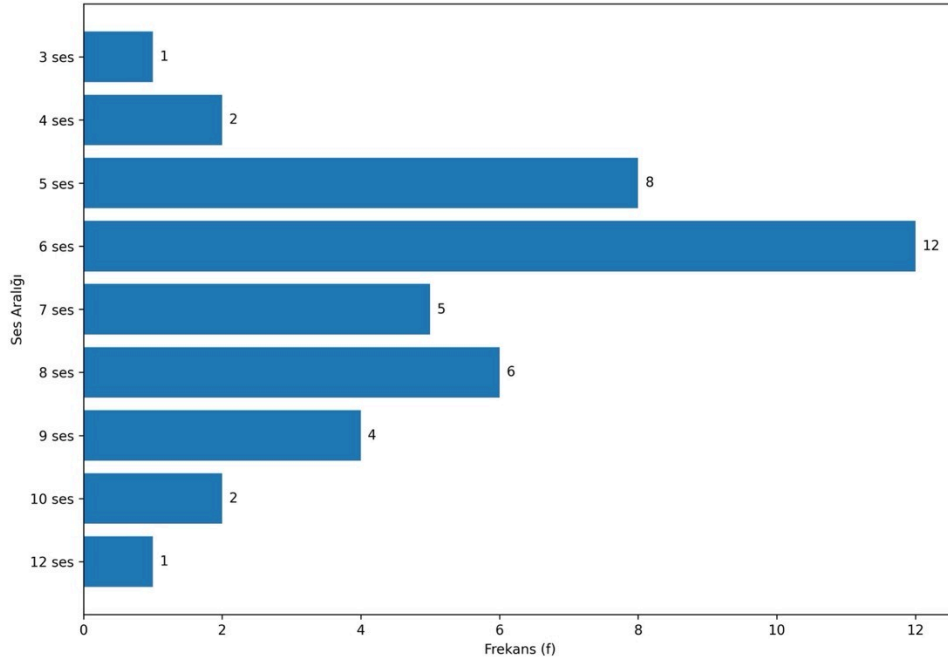
¹f: frekans değerini ifade etmektedir.

Şekil 3*Dut sembolünün görüldüğü türkülerde kullanılan makam dizilerinin dağılımı*

Şekil 3 incelendiğinde, dut sembolünün yer aldığı türkülerin 13 farklı makam dizisiyle ilişki gösterdiği anlaşılmaktadır. Kullanım sıklığı bakımından ilk sırada Uşşak makam dizisiyle benzerlik gösteren türküler yer almaktadır (f:13, %31). Bunu Hüseyini makam dizisiyle benzerlik gösteren türküler izlemektedir (f:10, %24). Segâh, Gülizar ve Çargâh makam dizileri ise daha sınırlı sayıda örnekte görülmektedir (f:3, %7). Uşşak ve Hüseyini makam dizilerinin öne çıkması, bu dizilerin Türk halk müziğinde duygusal anlatımı destekleyen karakteristik yapılarıyla ilişkilendirilebilir. Nitekim çalışmada incelenen türkülerin büyük bölümünün aşk, sevdâ, özlem ve içe dönük duygular etrafında şekillendiği görülmektedir. Türk halk müziğinde lirizm yönü güçlü eserlerde yaygın biçimde kullanılan Uşşak ve Hüseyini makam dizilerinin, söz içerikleriyle paralel bir görünüm sergilediği söylenebilir. Bunun yanında Segâh, Hüzam ve Kürdi gibi makam dizilerinin daha sınırlı sayıda kullanılması, dut sembolünün belirli bir makam yapısına bağlı kalmadan farklı ezgisel yapılar içinde de kullanılabildiğini göstermektedir. Bu durum, dut sembolünün Türk halk müziğinde yalnızca belirli bir müzikal çevreyle sınırlı olmayan yaygın bir anlatım biçimi olduğunu ortaya koymaktadır.

Dut Sembolü Bulunan Türkülerin Ses Genişliği

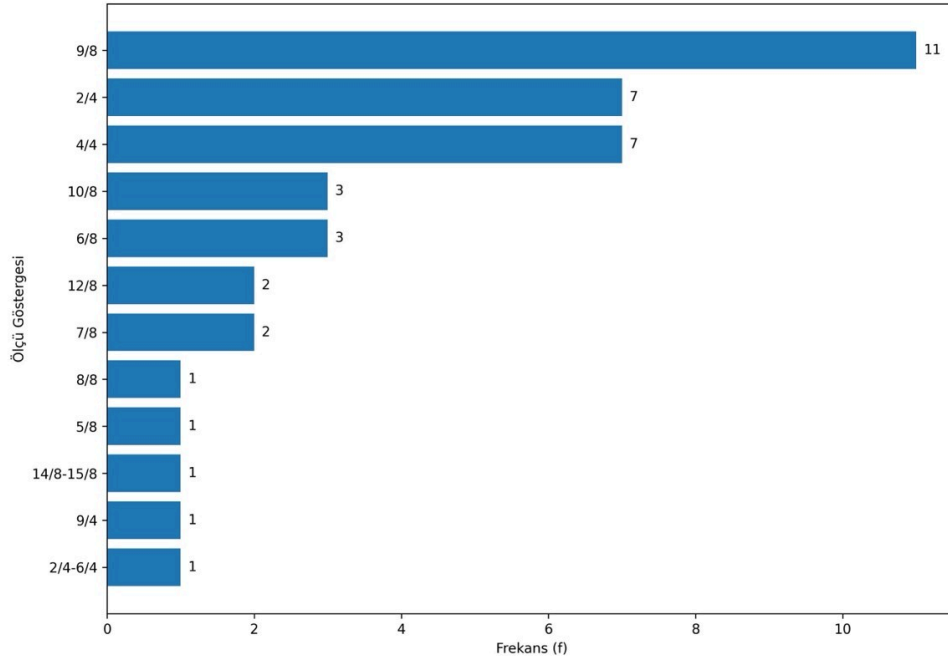
Dut sembolünün yer aldığı türkülerde ses genişliğinin 9 farklı aralıkta dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Kırık hava ve uzun hava örnekleri birlikte değerlendirildiğinde, ses genişliğinin en az 3 ses ile en fazla 12 ses aralığında değiştiği; en yoğun kullanımın ise 6 ses genişliğinde toplandığı görülmektedir. Ses sınırlarına ilişkin dağılım Şekil 4'te sunulmuştur.

Şekil 4*Dut sembolü görülen türkülerin ses genişliğinin dağılımı*

Türkü ezgilerinin 3 ses aralığında 1 (%2), 4 ses aralığında 2 (%5), 5 ses aralığında 8 (%20), 6 ses aralığında 12 (%29), 7 ses aralığında 5 (%12), 8 ses aralığında 6 (%15), 9 ses aralığında 4 (%10), 10 ses aralığında 2 (%5) ve 12 ses aralığında 1 (%2) örnekten oluştuğu görülmektedir. Buna göre türküler en yoğun olarak 6 ses aralığında (%29) toplanmaktadır. Ses sınırı en geniş türkü, 12 ses aralığına sahip olan Elâzığ yöresine ait “Elâzığ Üstü Harput” adlı eserdir. En dar ses aralığına sahip türkü ise 3 ses aralığında olan Balıkesir yöresine ait “Evlerinin Önü Sarı Karınca” adlı eserdir. “Bağlarına Vardım Bağlar Bozulmuş” adlı uzun havanın ses kaydına ulaşamadığı için ses genişliği belirlenememiştir. Türkülerin büyük bölümünün 5–7 ses aralığında yoğunlaşması, Türk halk müziğinde yaygın olarak görülen doğal söyleyiş sınırlarıyla ilişkilendirilebilir. Özellikle söz merkezli anlatımın ön planda olduğu türkü yapılarında, dar ve orta genişlikteki ezgisel alanların daha sık tercih edildiği görülmektedir. Dut sembolünün yer aldığı türkülerin de çoğunlukla bu ses aralıklarında toplanması, sözlerin anlaşılabilirliğini ve anlatımın akıcılığını destekleyen bir ezgisel yapı ortaya koymaktadır. Bunun yanında daha geniş ses alanına sahip örneklerin özellikle uzun hava karakteri taşıyan veya serbest söyleyiş özelliği gösteren ezgilerde görülmesi, yöresel icra özellikleriyle ilişkilendirilebilir. Özellikle Elâzığ ve Harput çevresindeki ezgisel yapıların daha geniş ses alanı kullanması, bölgenin müzikal karakteriyle uyumlu bir görünüm sergilemektedir.

Dut Sembolü Görülen Türkülerin Ölçü Yapıları Bakımından Dağılımı

Dut sembolünün tespit edildiği 40 kırık havanın ölçü yapılarına bakıldığında, 12 farklı ölçü yapısının kullanıldığı belirlenmiştir. Ölçü yapılarına ilişkin dağılım Şekil 5’te sunulmuştur.

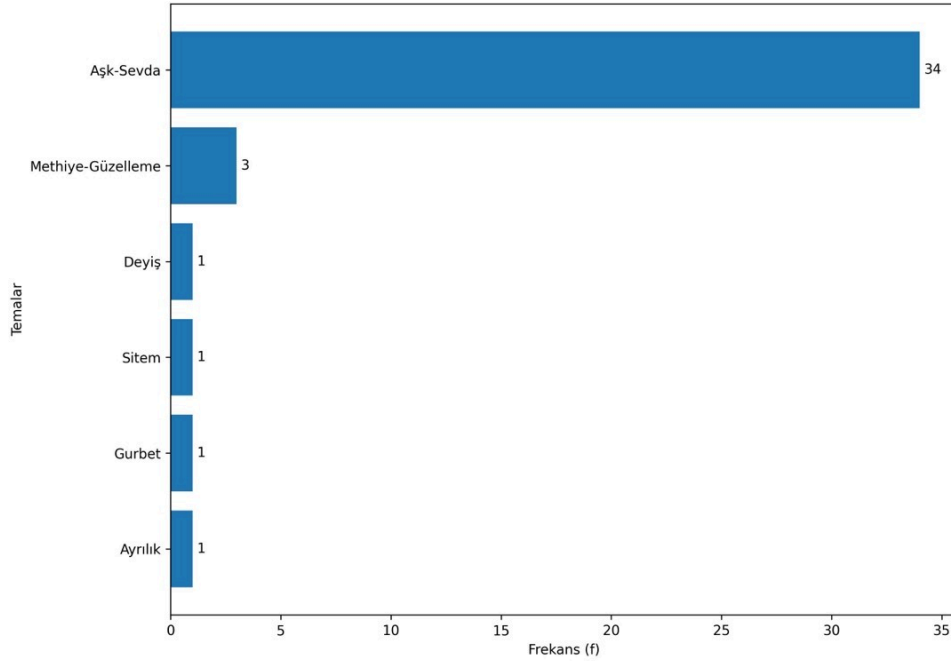
Şekil 5*Dut sembolü görülen türkülerin ölçü yapılarının dağılımı*

Türkülerin en yoğun olarak 9/8'lik ölçüde toplandığı görülmektedir (11 türkü, %27). Bunu 2/4 ve 4/4'lük ölçüler izlemektedir (7'şer türkü, %17). 10/8 ve 6/8 ölçülerinin ise 3'er türküde (%7) kullanıldığı tespit edilmiştir. Daha sınırlı kullanım gösteren ölçüler arasında 12/8 ve 7/8 (2'şer türkü, %5) yer almakta; 8/8, 5/8, 14/8-15/8, 9/4 ve 2/4-6/4 ölçülerinin ise yalnızca birer örnekte (%3) kullanıldığı görülmektedir. “İndim yârin bahçesine” ve “Ay bulutta bulutta” adlı türküler ise karma ölçü yapısında notaya alınmıştır.

9/8'lik ölçünün diğer ölçü yapılarına göre daha yoğun kullanılması, özellikle zeybek, karşılmalı oyunlar ve hareketli kırık hava geleneğiyle ilişkilendirilebilir. Türk halk müziğinde yaygın olarak kullanılan bu ölçü yapısı, sözlerin ritmik akışını destekleyen ve ezgiye hareket kazandıran bir özellik göstermektedir. Dut sembolünün yer aldığı türkülerin önemli bir bölümünde 9/8'lik ölçünün tercih edilmesi, bu anlatımların çoğunlukla hareketli ve akıcı ezgisel yapılar içinde kullanıldığını düşündürmektedir. Bunun yanında 2/4 ve 4/4 gibi daha düzenli ritmik yapılara sahip ölçülerin de yoğun biçimde görülmesi, dut sembolünün yalnızca belirli bir yöresel ritim anlayışıyla sınırlı kalmadığını göstermektedir. Farklı ölçü yapılarının kullanılması, dut sembolünün Türk halk müziğinde geniş bir ezgisel çeşitlilik içinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Karma ölçü yapısına sahip örneklerin ise özellikle yöresel tavır ve icra özellikleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu durum, bazı türkülerin ritmik yapısında serbestleşen ve değişkenlik gösteren bir anlatım anlayışının bulunduğu göstermektedir.

Dut Sembolü İçeren Türkülerin Söz İçeriklerinin Dağılımı

Dut sembolünün yer aldığı kırık hava ve uzun havalarda tematik dağılımın büyük ölçüde aşk-sevda ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir (f:34, %85). Bunun yanında methiye-güzelleme (f:3, %7), deyiş (f:1, %2), sitem (f:1, %2), gurbet (f:1, %2) ve ayrılık (f:1, %2) temalarına da rastlanmıştır. Söz içermeyen “Dut Ağacı Zeybeği” adlı eser ise oyun havası formunda olması nedeniyle tematik değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Dut sembolünün görüldüğü türkü sözlerindeki temalar Şekil 6'da belirtilmiştir.

Şekil 6*Dut sembolü görülen türkülerin sözlerindeki temaların dağılımı*

Bulgular, dut sembolünün türkü sözlerinde büyük ölçüde aşk ve sevdâ temalarıyla ilişkili olarak kullanıldığını göstermektedir. Bunun yanında ayrılık, sitem, gurbet, methiye-güzelleme ve deyiş gibi farklı temalar içinde de yer aldığı görülmektedir. Özellikle aşk, sevdâ, özlem ve bağlılık gibi duyguların ifade edildiği türkülerde dut; doğrudan ya da dolaylı biçimde anlatımı güçlendiren sembolik bir unsur olarak yer almaktadır. Bunun yanında bazı örneklerde dutun gündelik yaşamı ve kırsal hayatı yansıtan doğal bir unsur olarak kullanıldığı da görülmektedir. Türkü sözlerinde yer alan dut ismi, birden fazla anlamı karşılayacak biçimde kullanılmaktadır. Bazı örneklerde doğrudan ağaç ve doğa unsuru olarak yer almakta; köy yaşamını, doğayla kurulan ilişkiyi ve tarımsal üretime dayalı hayatı çağrıştırmaktadır. Bazı türkülerde ise mecazi bir kullanım söz konusudur ve bu kullanım daha çok sessizlik, içe kapanma ve kederle ilişkilidir. Nitekim “Dut yemiş bülbül” ifadesi, türkülerde yalnızca suskunluğu değil; duyguların ifade edilememesi, içe kapanma ve söyleyememe hâlini de yansıtan bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle dut, bazı türkü sözlerinde doğrudan bir doğa unsuru olmaktan çıkarak duygusal anlatımı güçlendiren sembolik bir unsur hâline dönüşmektedir. Bunun yanında dut ağacı, bazı türkülerde âşıkların bulunduğu, beklediği ya da karşılaştığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle dut, yalnızca bir bitki değil; anlatının geçtiği duygusal çevrenin parçası hâline gelmektedir. Dutun meyvesine yüklenen anlamlar da dikkat çekicidir. Meyvenin tatlı oluşu sevilen kişiye duyulan duygularla ilişkilendirilirken, dökülmesi ise gençlik, aşk ve hayatın geçiciliğini anlatan bir unsur olarak kullanılmaktadır. Türkülerde dut sembolünün farklı anlam alanları içinde kullanılması, bu unsurun Türk halk müziğinde yalnızca doğayı betimleyen bir unsur olmadığını; duygu, anlatım ve kültürel yaşamla ilişkili sembolik bir yapı taşıdığını göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Türk halk müziğinde dut sembolünün söz ve ezgi birlikteliği içerisindeki görünümü incelenmiş; dut sembolünün yöresel dağılımı, makam dizileri, ses genişliği, ölçü yapıları ve söz içerikleri bakımından ortaya koyduğu özellikler değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, dutun Türk halk müziğinde yalnızca bir bitki adı olarak kullanılmadığını; aşk, sevdâ, özlem, ayrılık, bekleyiş, güzelleme ve gurbet gibi çeşitli duygu ve yaşantıların ifade edilmesinde işlev gören sembolik bir unsur niteliği taşıdığını

göstermektedir. Araştırmada incelenen türkülerin büyük bölümünde dut sembolünün aşk ve sevdâ temaları etrafında şekillendiği belirlenmiştir. Bu durum, dut sembolünün Türk halk müziğinde duygusal anlatımı destekleyen önemli bir kültürel unsur olarak kullanıldığını göstermektedir. Bunun yanında dutun; sevgiliyi tasvir eden bir benzetme unsuru, buluşma ve bekleyiş mekânı, duygusal yoğunluğu güçlendiren bir metafor ve bazı örneklerde yaşamın geçiciliğini çağrıştıran bir sembol olarak kullanıldığı görülmüştür. Özellikle “dut yemiş bülbül” ifadesi gibi kalıplaşmış kullanımlar, halk şiiri ve türkü geleneğinde dutun zamanla farklı anlamlar kazandığını ortaya koymaktadır. Yöresel dağılımdaki bulgular, dut sembolünün Anadolu'nun farklı kültürel çevrelerinde yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte Sivas yöresindeki yoğunluk dikkat çekicidir. Bu durumun bölgenin güçlü âşıklık geleneği, zengin sözlü kültür birikimi ve türkü üretimindeki süreklilikle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Rumeli, Kerkük ve Azerbaycan gibi farklı kültür çevrelerinde de benzer örneklerle rastlanması ise dut sembolünün Türk kültür coğrafyasında ortak bir anlatım unsuru olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Müzikal açıdan değerlendirildiğinde, dut sembolünün yer aldığı türkülerde Uşşak ve Hüseyinî makam dizilerinin belirgin biçimde öne çıktığı görülmektedir. Aynı şekilde 9/8'lik ölçü yapısının diğer ölçülere göre daha sık kullanılması dikkat çekmektedir. Bu durum, söz içeriklerinde baskın olarak görülen duygusal anlatımlarla belirli ezgisel eğilimlerin bir arada bulunduğunu düşündürmektedir. Ancak bu ilişkinin doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi olarak değil, söz ve ezgi birlikteliğinin ortaya çıkardığı kültürel bir görünüm olarak değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, Türk halk müziğinde doğa unsurlarının yalnızca söz varlığının bir parçası olmadığını; kültürel hafızayı, toplumsal deneyimleri ve duygusal anlatımları taşıyan sembolik yapılar olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bu yönüyle araştırma, dut sembolünü söz içerikleriyle birlikte makam dizileri, ölçü yapıları ve ses genişliği gibi müzikal değişkenler üzerinden ele alarak alanyazındaki söz merkezli çalışmalara tamamlayıcı bir bakış açısı sunmaktadır. Aynı zamanda Türk halk müziğinde bitki sembollerinin yalnızca metinsel değil, müzikal boyutlarıyla da incelenebileceğini göstermektedir. Sembollerin yalnızca metinsel bağlamda değil, müzikal yapı içerisindeki görünümleriyle birlikte değerlendirilmesi, Türk halk müziğinin anlam dünyasının daha kapsamlı biçimde açıklanmasına katkı sağlayabilir. Bunun yanında elde edilen bulguların, Türk halk müziğinde sembol ve motif incelemelerine yönelik ileride yapılacak araştırmalar için karşılaştırmalı bir veri zemini oluşturabileceği düşünülmektedir. Araştırma, ulaşılabilen 42 türkü ile sınırlıdır. Sonuç olarak dut, Türk halk müziğinde yalnızca adı geçen bir bitki değil; bireysel duygular ile kültürel hafıza arasında bağ kuran, söz ve ezgi içerisindeki anlatımı güçlendiren önemli bir sembolik unsurdur.

İleride yapılacak araştırmalarda dut sembolünün farklı Türk dünyası topluluklarındaki kullanımları karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Benzer şekilde gül, elma, üzüm, kavak ve çınar gibi diğer bitki sembollerinin Türk halk müziğindeki görünümü karşılaştırmalı çalışmalarla ele alınabilir. Ayrıca sembollerin icra tavrı, performans pratiği ve dinleyici algısı bakımından değerlendirilmesi, Türk halk müziğinde kültürel sembolizmin daha ayrıntılı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.

Yazar Bilgileri
Author Details**Hüseyin Akalin**¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Serik Atatürk Anadolu Lisesi, Antalya, Türkiye 0009-0000-1832-6891**Sevilay Gök**² Akdeniz Üniversitesi, Antalya Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Antalya, Türkiye 0000-0002-6635-718X sevilaygok@akdeniz.edu.tr

Kaynakça | References

- Arslan, S. (2014). Türk kültüründe ağaç kültü ve hayat ağacı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59–71.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Cam, O. (2024). Tunceli ilinin coğrafi işaretli ürün potansiyeli değerlendirmesi. *Hafıza*, 6(1), 1–19. <https://doi.org/10.56671/hafizadergisi.1389036>
- Cochran, W. (1888). *Pen and pencil in Asia Minor or notes from the Levant*. Scribner and Welford.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Sage Publications.
- Dağ, Ü. (2021). Türk ve İskandinav mitolojisinde ağaç sembolizmi. *Millî Folklor*, 33(132), 63–74.
- Duran, H. (2007). *Velayetname*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Duran, H., & Gümüşoğlu, D. (2010). *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ercişli, S., & Orhan, E. (2007). Chemical composition of white (*Morus alba*), red (*Morus rubra* L.) and black (*Morus nigra* L.) mulberry fruits. *Food Chemistry*, 103(4), 1380–1384.
- Erdem, S., & Karadeniz, T. (2016). Türkiye’de dut (*Morus spp.*) yetiştiriciliği. *Bahçe*, 45(Özel Sayı 1), 758–761.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gök, S., & Yeşildal, Ü. Y. (2022). Hayvan sembolizminin Türk halk müziğine yansımaları: Baykuş örneği. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 10(4), 531–557.
- Gürsoy, Ü. (2013). Türk kültüründe ağaç kültü ve dut ağacı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 61, 43–54.
- Önal, M. (2024). Kozaya yolculuk: William Cochran’ın gözüyle dut ağacı ve ipek böceğinin serüveni. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 250–279.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.
- Tanyu, H. (1988). Ağaç. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 1). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tian, M., Wang, Y., Lu, A., Zhang, Q., Li, X., Zhang, N., Zhang, J., & Wang, S. (2022). From metabolomic analysis to quality assessment and biosynthetic insight in traditional Chinese medicine: Mulberry tree as a case study. *Phytochemical Analysis*, 33(4), 644–653. <https://doi.org/10.1002/pca.3117>
- Vural, F. G., & Vural, T. (2012). Niğde kültürünün sesi: Niğde türkülleri. *I. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Niğde.
- Xia, Y., Tan, Z., Wang, L., & Xin, N. (2013). Research progress of edible Chinese medicine mulberry. *Medicinal Plant*, 4(11–12), 55–60.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, D. (2012). Protohistorik dönemde Anadolu’da hayat ağacı motifi. *III. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*, Antalya.
- Web Kaynakları
- TRT Türk Halk Müziği Nota Arşivi. (t.y.). *Repertükül*. <https://www.repertukul.com/>

